

Atitudini și mentalități

INTERVENȚIILE PE CLĂDIRI ȘI STATUTUL DE MONUMENT*

Definirea statutului de monument (în cadrul palierelor de protecție a clădirilor și ansamblurilor cu valoare culturală) a parcurs o evoluție istorică complexă până la stabilizarea sa în perioada actuală (a se vedea Carta de la Veneția și actele inspirate de aceasta). Totuși, teoria și, mai ales, practica de conservare și restaurare din diferite țări tind să introducă nuanțe în conținutul definiției, nuanțe determinate de condițiile locale în care se desfășoară activitatea specifică.

1. Constatări critice

Perioadei de control sever exercitat asupra sectorului construcțiilor înainte de 1989 i-a urmat, în ultimii cinci ani, o activitate constructivă care se desfășoară într-un fel cu totul diferit, determinat de modificarea radicală a contextului (trecerea de la economia dirijată la economia liberală). Nu numai că demersul constructiv este departe de a se înscrie în toate regulile profesionale (urbanistice, ingineresti, arhitecturale), dar nu respectă nici măcar modesta legislație din domeniul disciplinei edilitare (Legea autorizării construcțiilor) care a înlocuit legile abrogate (total) după decembrie 1989.

Rezultatul se reflectă atât la nivelul obiectelor (inclusiv a celor având atribute culturale ce ar impune protecția), cât și la nivelul orașelor ori satelor – sau a părților lor componente – dintre care unele presupun intervenții similare. În condițiile presiunii sectorului construcțiilor (dezvoltat excesiv în deceniul nouă, conducând în prezent la formarea unor grupuri de presiune cu tentacule în toate straturile de decizie), a dezinteresului față de valorile multiple – nu numai de utilizare – ale fondului clădit, mai ales atunci când intervine prețul terenului, și în lipsa cadrului legal specific (o lege de protecție a monumentelor, cuprinzând structura instituțională de organizare și urmărire a domeniului) ș.a.m.d. efectele nu sunt greu de imaginat.

Trecerea în revistă a gamei de intervenții recente pe clădirile existente nu este facilă. Cele de întindere modestă (înlocuirea tâmplăriei, transformarea paramentului ca materiale, culoare și textură, modificarea golurilor, desființarea împrejurimilor din fier forjat etc.) se întâlnesc cel mai frecvent, afectând și imaginea de ansamblu. Totuși, nu de rare ori, se recurge la operații „curajoase”, cu efect nu numai asupra ansamblului, ci mai ales asupra valorii obiectului propriu-zis (transformarea fațadelor, adăugiri în plan orizontal

ori vertical, extracții sau înlocuiri, re compartimentări interioare ș.a.). Rezultatele sunt deja vizibile în multe orașe și sate, unde urmărirea disciplinei în construcții înțelege ca respectare a tuturor criteriilor profesionale (nu numai a celor administrative) a lăsat cale liberă autorilor coruptibili și comanditarilor fără scrupule.

2. Elemente noi

Intervențiile „curajoase” se grupează în câteva categorii. Pot fi astfel amintite cele concentrate asupra coronamentului clădirilor precum acoperișurile, turlele etc. (interesul pentru exploatarea sub diverse aspecte a podurilor înalte a făcut obiectul unor lucrări la Palatul Apor din Alba-Iulia, a unor proiecte la Hanul lui Manuc și Hotelul „Continental” din București, cu efect asupra siluetei asemănător cu cel rezultat prin scurtarea turlelor de biserici, ca la Sf. Vasile din Ploiești sau vechea biserică din Vălenii de Munte, Prahova etc.). Mult mai răspândite sunt intervențiile care rezultă pe fațade în urma consolidărilor sau completărilor, modificând negativ simetria, detaliile, textura sau chiar imaginea generală (pe lângă alte intervenții la Timișoara și Iași, sunt de notat cele de la fostul Hotel „Negoiu” sau de la blocul interbelic din Piața Unirii, toate din București). Nu de ocolit sunt și numeroasele operații interioare, multe necunoscute celor responsabili de disciplina în construcții, care conduc la înlocuiri de planșee ornamentale ori funcționale (mobile), dispariția unor compartimentări sau piese de mobilier fix sau înlocuiri de materiale etc. (Iași, vechea facultate de medicină, casa Wolfahrt și hotelul „Continental” din Cluj, clădiri civile la Galați sau porticul Ateneului Român la București etc.).

Multe intervenții radicale sunt datorate schimbărilor de destinație și modernizărilor impuse prin cerințe de reprezentare. În cadrul lor, asigurarea antiseismică joacă, evident, nu numai un rol de protecție dar și de afișare a puterii și influenței nu numai economice (modificarea fațadei simetrice la imobilul fost „ARO” al lui Horia Creangă de pe Calea Victoriei, amenajarea de la parterul unei clădiri eclectice de pe strada Alba-Iulia din Timișoara). Drept rezultat se înregistrează o reducere a ponderii materialelor tradiționale, precum și modificarea vechilor structuri. Adesea au fost reamenajate și vecinătățile (surroundings) clădirilor reprezentative, ținându-se seama numai de aspectele utilitare (complexul Ministerului Finanțelor și Băncii Naționale din București), fațade valoroase de

* Text prezentat la Simpozionul internațional „Teoria și practica reabilitării monumentelor istorice” de la Tușnad, martie 1995.

arhitectură academizantă sau modernă au suferit operații de „chirurgie”, nu totdeauna estetică.

Multe din aceste intervenții sunt explicate prin imperativul protecției contra cutremurelor. Ca reacție la repetarea mișcărilor seismice din ultima vreme (1977, 1986, 1990) chiar și în zone altădată liniștite (Banat, 1992) și a creșterii performanțelor în proiectare, s-a precizat un nou cadru normativ (P 100). El impune asigurarea certă a fiecărei clădiri existente la solicitările seismice caracteristice amplasamentului, pentru protejarea utilizatorilor și a bunurilor adăpostite. În principiu, cu cât gradul de asigurare este mai ridicat, cu atât mai mari sunt modificările (de formă, substanță, structură etc.) impuse clădirilor luate în considerare. Trebuie precizat că, deși textul normativului limitează valabilitatea proprie la clădirile neprotejate, în lipsa unui instrument asemănător care să se adreseze fondului clădit cu valoare culturală, solicitările impuse acestuia sunt aproape identice.

Concomitent (1992) s-a pus la punct un program guvernamental de expertizare și consolidare a fondului clădit existent (a cărui aplicare preocupă în prezent administrația locală), incluzând și obiecte cu valoare culturală, deci supuse protecției. După încheierea fazei de expertizare și gruparea pe categorii de risc se pregătește trecerea la faza operațională, temporizată deocamdată din considerente organizatorice (absența unei rezerve locative pentru cazarea temporară a locatarilor din imobilele luate în considerare). Nu s-au clarificat însă aspectele teoretice și practice legate de „gradul de suportabilitate” a clădirilor cu statut de monument în ceea ce privește modificările care, inerent, rezultă prin consolidare. Se cere amintit că o parte din fondul locativ necesar a fi consolidat este trecut sub protecție (până la revizuirea Listei Monumentelor, conform discutatei Ordonanțe guvernamentale nr. 68/1994) fiind constituit din imobilele naționalizate după 23 august 1944.

3. În loc de concluzii

Dacă prin statut de monument se înțelege calitatea de martor autentic complex (funcțional, estetic, constructiv etc.) înseamnă că intervențiile ulterioare trebuie să se înscrie în anumite limite. Depășirea acestor limite poate conduce la alterarea în totalitate sau a unor componente, cu efect asupra schimbării statutului (după aceste criterii turnul Catedralei din Köln, pavilionul de expoziție a lui Miles van der Rohe de la Barcelona sau Stare Miasto din Varșovia fiind reconstrucții parțiale ori totale rămân simple copii, nefiind în principiu supuse protecției). În unele țări, există exigențe precise în ceea ce privește păstrarea tencuielii originare, fără a mai pune în discuție schimbări de substanță materială ori de sistem constructiv etc. Acolo, însă, degradarea naturală nu este atât de profundă ca în regiunile unde se pune problema supraviețuirii clădirilor în urma cataclismelor (alunecări de teren, taifunuri, cutremure etc.).

În cazul României (dar nu numai al ei) protecția antiseismică a clădirilor prin realizarea unui grad ridicat de asigurare – inclusiv a celor cu statut de monument – este obligatorie. Aceasta duce însă – în condițiile actuale de proiectare și execuție – la modificări ample în substanța clădită, depășind limitele admise prin definirea actuală a statutului de monument. Sigur, se poate pune în discuție și cealaltă variantă (a reducerii gradului de asigurare) cu riscul sacrificării nu numai a clădirilor și a bunurilor depozitate de acestea, ci înainte de toate a utilizatorilor, punct de vedere cu totul inadmisibil. Cel mult, ar fi de discutat dacă o asigurare parțială (50–70%), coroborată cu alte soluții de evitare a riscurilor pentru utilizatori, ar putea limita intervențiile de consolidare. Cert este că, pe măsură ce acestea se extind și se aprofundează, în aceeași măsură se diminuează substanța originală, afectând în același grad și statutul de monument potrivit acceptului general.

Problema nu este simplă și nici nu se circumscrie la câteva cazuri. Ea pune în discuție concomitent soluțiile de consolidare a monumentelor și conținutul teoretic al definiției de bază. În ceea ce privește practica de consolidare, ea merită discutată pe baza experienței din diferite țări, unde intervențiile masive au cedat locul unor „high tech”. În context, se cer urmărite experiențele recente de la Mănăstirea Andronache, Prahova și Biserica din Deal de la Sighișoara unde, colective mixte de specialiști români, francezi și germani au încercat soluții noi, cu modificări minime ale originalului. Pe de altă parte, interesul conservatorilor din România privind organizarea (cu sprijinul declarat, încă din 1992, al Comisiei de specialitate a Consiliului European) unui schimb de experiență european sau internațional pe probleme de consolidare seismică a monumentelor se justifică tocmai din acest unghi de vedere. Nu întâmplător seminariile anuale de la Tușnad (organizate de Universitatea Tehnică și Muzeul Ardelean din Cluj cu sprijinul a numeroase instituții din țară și străinătate) au inclus în 1995 discutarea intervențiilor de consolidare pe clădirile protejate.

Problema intervențiilor – îndeosebi de consolidare, dar nu numai – pe monumente, cu condiția respectării statutului de protecție, se cere clarificată. Rezultă ca posibile trei alternative: ori se acceptă criteriile actuale de definire a monumentelor și se reduce gradul de asigurare, ori în condițiile unui grad crescut de asigurare se acceptă nuanțarea definiției. Ultima variantă – asigurare mare, intervenții reduse în spiritul definiției actuale – trebuie verificată practic. Clarificarea tehnică și administrativă este cu atât mai necesară cu cât statutul de monument trebuie să se asocieze cu obligații financiare (publice și individuale) precise. Altfel, riscurile de diminuare a fondului monumental – așa cum se întâmplă în prezent – se vor extinde.

PETER DERER